

EKONOMIJA PLUS

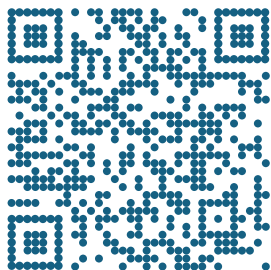
REVIJA DRUŠTVA EKONOMISTOV MARIBOR

DECEMBER 2024, LETNIK 3, ŠTEVILKA 2

ISSN 2820-5847

0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 + 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 + 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 + 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 + 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 + 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 + 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 + 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 + + 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 + 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 + 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0
1 0 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0
0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 1
1 1 1 1 1 1 0 0 1 1 1 0 0 0 1 1 0 1 0 1 1 1 1 1 0 0 0 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0

DRUŠTVO EKONOMISTOV MARIBOR

<https://demb.si/>

KOLOFON

Glavni in odgovorni urednik

Dr. Dejan Romih, Univerza v Mariboru

Tehnični urednik

Dr. Dejan Romih, Univerza v Mariboru

Uredniški odbor

Dr. Mojca Duh, Univerza v Mariboru

Dr. Franjo Mlinarič, Univerza Kozminski

Dr. Žan Jan Oplotnik, Univerza v Mariboru

Dr. Andreja Primec, Univerza v Mariboru

Recenzentki

Dr. Andreja Primec, Univerza v Mariboru

Mag. Sabina Taškar Beloglavec, Univerza v Mariboru

Lektor

Mitja Brünec

Izdajatelj in založnik

Društvo ekonomistov Maribor, Razlagova ulica 14, 2000 Maribor, Slovenija

info@demb.si

<https://demb.si/>

Spletna stran revije

<https://demb.si/publikacije/ekonomija-plus/>

UVODNIK

Spoštovani!

Pred vami je nova številka strokovne revije Ekonomija plus, ki jo izdaja Društvo ekonomistov Maribor (ust. leta 1951). V strokovni reviji, ki je vpisana v razvid medijev pod zaporedno številko 2503, objavljamo strokovne in poljudne članke s področja ekonomije, poslovanja, prava in sorodnih ved. V tej številki je objavljenih pet strokovnih člankov in en poljudni članek, ki so jih napisali avtorji z Univerze v Mariboru.

Želim vam prijetno branje!

Lep pozdrav

Dr. Dejan Romih, glavni in odgovorni urednik

KAZALO VSEBINE

Kako neobanke spreminjajo bančni trg

Aleksandra Amon, Timotej Jagrič & Žan Jan Oplotnik6

Kratko-, srednje- in dolgoročna pričakovanja mladih glede cene bitcoina

Dejan Romih, Blaž Frešer & Nejc Fir..... 15

Pravna ureditev področja dajanja zagotovil o trajnostnosti

Daniel Zdolšek 21

Pravna ureditev platformnega dela: novosti po sprejeti direktivi o izboljšanju delovnih pogojev pri platformnem delu

Aljoša Polajžar..... 31

Tasmanija kot turistična dejavnost

Dejan Romih 38

KAKO NEOBANKE SPREMINJAJO BANČNI TRG

Asist. Aleksandra Amon, Univerza v Mariboru, Slovenija

Red. prof. dr. Timotej Jagrič, Univerza v Mariboru, Slovenija

Red. prof. dr. Žan Jan Oplotnik, Univerza v Mariboru, Slovenija

Povzetek: Namen te raziskave je predstaviti razvoj, značilnosti in vlogo neobank na globalnem in slovenskem finančnem trgu. Neobanke, banke ki poslujejo izključno digitalno, ponujajo inovativne, dostopne in ugodne storitve, s čimer povečujejo finančno vključenost. Skozi sistematični pregled aktualne in relevantne literature ugotavljamo, da neobanke beležijo hitro rast, predvsem zaradi regulatornih sprememb, ki so olajšale vstop v bančni sektor, ter sprememb v uporabniških preferencah in digitalizacije storitev. Slovenski trg kaže hitro prilagajanje neobančnemu trendu, saj sta stopnja prodora na trge in transakcijska vrednost neobančnih storitev podobni svetovnemu povprečju. Poleg številnih prednosti pa neobanke na trg prinašajo tudi povečano kibernetsko tveganje in tveganje socialne izključenosti. Raziskava ugotavlja potrebo po razvoju učinkovitih regulacij, ki bi omogočile varno in učinkovito izrabo prednosti neobank, ter prispeva k razumevanju neobank in njihovih potencialnih koristi ter izzivov za finančne trge.

Ključne besede: fintech banka, finančna vključenost, kibernetsko tveganje, neobanka

Cobiss: 1.04

1 Uvod

Finančni sektor je v zadnjih letih doživel temeljito preobrazbo na račun tehnološkega razvoja, še posebej razvoja finančne tehnologije (angl. *financial technology*, *fintech*). Dinamične tehnološke spremembe in pospešena digitalizacija finančnih storitev so privedli tudi do novih igralcev na finančnih trgih, t. i. fintech bank ali neobank (Nagy idr., 2024). Kot neobanke opredeljujemo tiste banke, ki poslujejo izključno digitalno, preko mobilnih aplikacij in osebnih računalnikov, brez fizičnih poslovalnic (Amon idr., 2023; Gorodianska idr., 2019).

Neobanke so pomembni igralci na sodobnih finančnih trgih, ki izzivajo tradicionalne bančne modele s svojimi inovativnimi rešitvami. Njihove ključne prednosti so inovativni bančni produkti, ki so ugodnejši od produktov tradicionalnih bank in privlačni, ker se, za razliko od tradicionalnih bank, osredotočajo na specifične tržne niše, npr. enostavno vlaganje v delnice in kriptovalute, zavarovanja pametnih telefonov in ur, varčevanje skozi ustvarjanje proračuna na osnovi umetne inteligence (UI) ipd. Za razliko od tradicionalnih bank ponujajo brezplačno vodenje računa in brezplačne virtualne bančne kartice (Amon & Jagrič, 2022; Jagrič idr., 2021; Temelkov, 2020). Poleg brezplačnega osnovnega paketa so uporabnikom na voljo še različni plačljivi paketi, ki jih zaznamujejo privlačne lastnosti, kot so personalizirane bančne kartice, večji limiti pri mednarodnem poslovanju ter popusti pri partnerskih aplikacijah in drugih UI orodjih (Revolut, 2025). Digitalna narava neobank pa tudi sugestira, da prispevajo k manjšemu okoljskemu odtisu bančnega sektorja in bolj trajnostnim finančnim trgov. V primerjavi s tradicionalnimi bankami neobanke porabijo manj energije in virov, ker ne vzdržujejo mreže bančnih poslovalnic in bankomatov. Ustvarijo tudi manj emisij toplogrednih plinov ter zahtevajo manj transporta tako zaposlenih kot uporabnikov. Ne gre pa zanemariti večje porabe električne energije zaradi podatkovnih centrov, ki shranjujejo in obdelujejo informacije (Amon idr., 2024).

Ugodnejše finančne storitve in enostavna dostopnost neobank kadarkoli ter kjerkoli lahko povečajo finančno vključenost, saj odsotnost fizične infrastrukture omogoča preseganje geografskih omejitev (Bradford, 2020; Monis & Pai, 2023; Sardar & Anjaria, 2023), kar lahko pozitivno prispeva h globalnim ciljem trajnostnega razvoja. Izključno digitalno poslovanje teh bank pa prinaša tudi nova, predvsem kibernetiska tveganja. Poraja se vprašanje zasebnosti, varnosti podatkov in povečane nevarnosti digitalnega kriminala. Ta tveganja so se že pokazala za izjemno relevantna pri eni največjih neobank na svetu, nemški neobanki N26, ki je zaradi številnih primerov pranja denarja od nemškega regulatorja BaFin prejela že več kazni (Amon & Jagrič, 2022). Ključnega

pomena je čim prejšnji razvoj ustrezne in učinkovite regulacije, ki mora podpreti obvladovanje teh tveganj in optimalno izkoriščanje prednosti, ki jih neobanke ponujajo.

Ta prispevek je del večjega projekta na neobančnem področju, ki trenutno poteka na Inštitutu za finance in umetno inteligenco (Amon & Jagrič, 2023; Amon & Oplotnik, 2024; Amon idr., 2023; Amon idr., 2024; Amon & Jagrič, 2022; Jagrič idr., 2021, 2024; Jagrič & Amon, 2023). Cilj tega prispevka je predstaviti neobančni fenomen, njegove razsežnosti in ključne značilnosti skozi sistematičen pregled literature. Namen je ponuditi odgovore na uvodno raziskovalno vprašanje, kako neobanke spreminjajo bančne trge. S tem bo prispeval k boljšemu razumevanju neobank in njihove vloge na dinamičnih finančnih trgih.

2 Metode

Za izvedbo te raziskave smo uporabili sistematičen pristop pregleda aktualne in relevantne znanstvene ter strokovne literature. Metodološki proces smo začeli z zbiranjem vsebine iz različnih akademskih baz, industrijskih poročil in finančnih publikacij. Ustrezne vire smo iskali s kombinacijami izbranih ključnih besed: neobanke, fintech banke, digitalne banke, bančni poslovni modeli ipd. Uporabili smo naslednje podatkovne baze: Google Scholar, IEEE Xplore, Science Direct, Scopus, Taylor and Francis Online, Web of Science. Tako smo zagotovili širok spekter relevantnih znanstvenih člankov in študij.

Neobanke so relativno nov pojav v finančnem sektorju, zato je še prisotna precejšnja raziskovalna vrzel. Tako smo poleg znanstvenih člankov vključili tudi strokovne članke, statistične baze in industrijska poročila neobank, kar nam je omogočilo celovitejšo analizo tega fenomena. Po sistematičnem zbiranju podatkov smo le-te podrobno analizirali. Ugotovitve povzemamo v naslednjem poglavju.

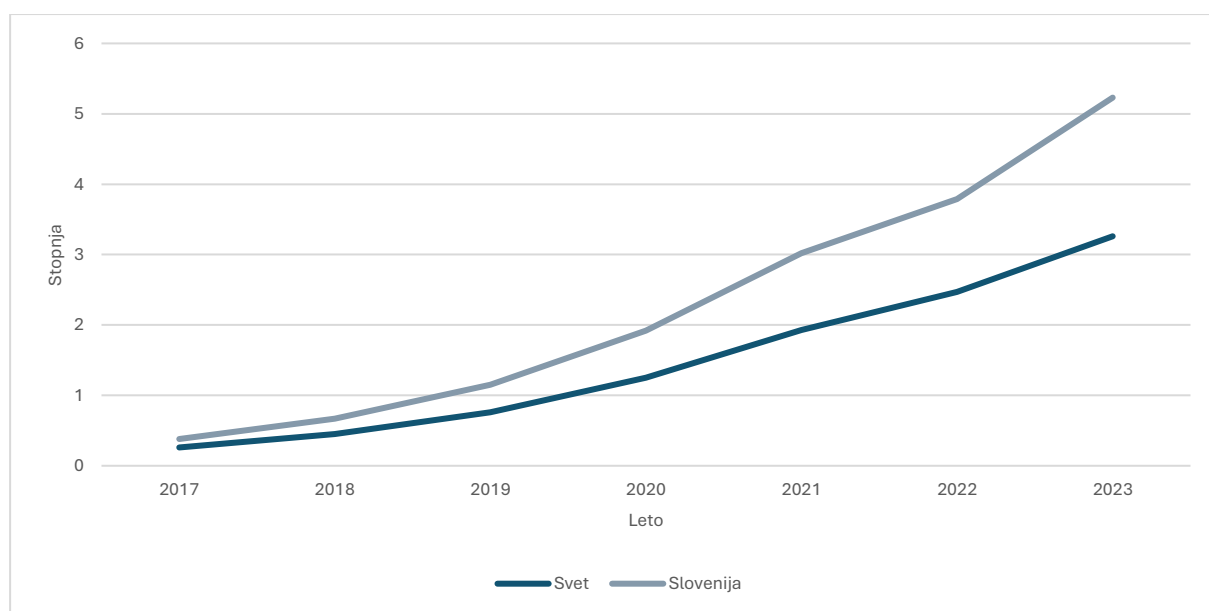
3 Rezultati

Neobanke torej definiramo kot banke, ki poslujejo izključno digitalno, brez fizičnih poslovalnic. Razvile so se na račun hitrega tehnološkega razvoja v zadnjih desetletjih, ki je uporabnikom približal digitalno izvajanje storitev, istočasno pa znižal vstopne ovire v bančni sektor, ki so bile prej precej visoke. K temu sta svoje prispevala tudi finančna kriza leta 2008, ki je povzročila številne regulatorne spremembe, in pomanjkanje zaupanja v tradicionalne kreditne institucije, ki se je po krizi pričelo kazati na trgu (Amon idr., 2023). Čeprav se je razvoj fintecha pričel že prej, se je

obdobje neobank, kot jih poznamo danes, pričelo z ustanovitvijo prvih neobank Simple (l. 2009) in Moven (l. 2011) na ameriškem bančnem trgu (Monis & Pai, 2023).

Neobanke v zadnjih letih izkazujejo pospešeno rast. The Neobank Tracker – orodje, ki ga je razvil The Financial Brand za spremljanje globalnega neobančnega trga – trenutno beleži 344 neobank. Rast števila uporabnikov je še dodatno pospešila pandemija covid-19, ki je povzročila neobankam naklonjene spremembe v vedenju in preferencah bančnih uporabnikov, predvsem več digitalnega opravljanja storitev in manjšo željo po fizičnem stiku (Abdul-Rahim idr., 2022; Amon & Jagrič, 2022; Laato idr., 2020; Prentice idr., 2020). Slika 1 prikazuje stopnjo prodora neobank na bančne trge med letoma 2017 in 2023 v Sloveniji in agregatno na svetu.

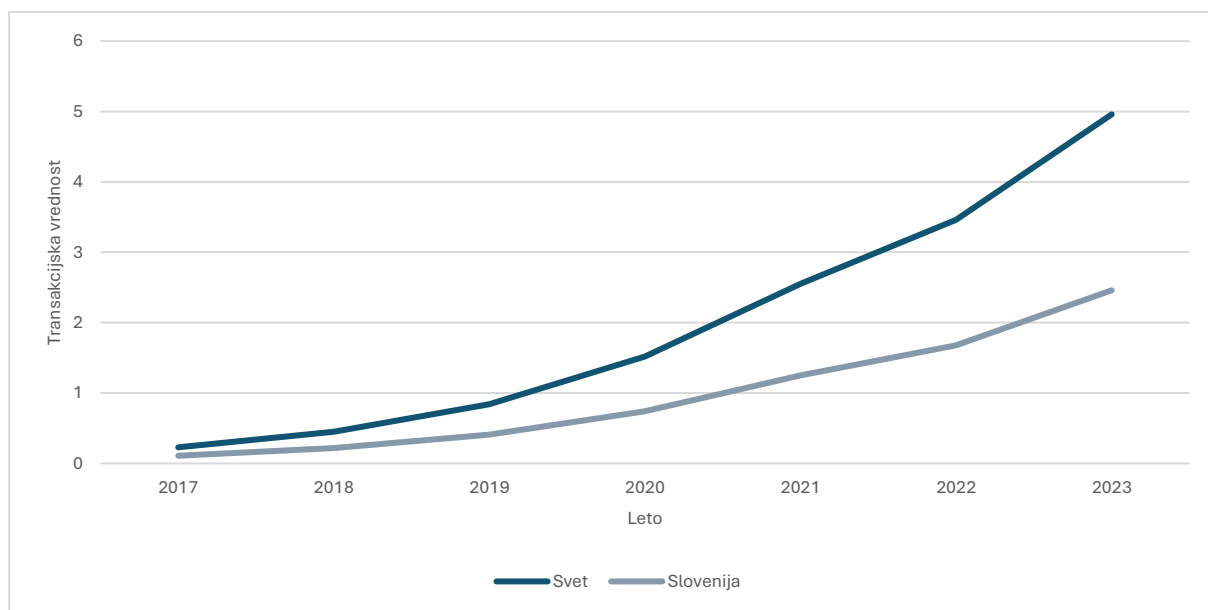
Slika 1: Stopnja prodora neobank na trge (v odstotkih)

Vir: Statista, 2024.

Vidimo lahko, da se stopnja prodora neobank v Sloveniji giblje podobno kot v svetu, v Sloveniji pa je celo višja od svetovnega povprečja. Prodor neobank kontinuirano narašča, še posebej strmo od leta 2020, iz česar je mogoče sklepati pozitiven doprinos pandemije k rasti tržnega deleža neobank. Napovedi predvidevajo nadaljevanje te rasti (Statista, 2024).

Slika 2: Transakcijska vrednost neobančnih storitev (v milijardah EUR)

Vir: Statista, 2024.

Slika 2 prikazuje transakcijsko vrednost neobančnih storitev na slovenskem in globalnem neobančnem trgu med letoma 2017 in 2023 v milijardah EUR. Podatki kažejo, da se je vrednost neobančnega trga v opazovanem obdobju občutno povečala, kar kaže razširjenost neobančnih storitev. Konsistentno s sliko 1 lahko vidimo, da trend rasti v Sloveniji sledi svetovnemu povprečju, vendar nekoliko zaostaja. Razlika v vrednostih lahko izvira iz razlik v velikosti trgov in stopnji digitalizacije ter digitalne pismenosti. Razlike lahko izvirajo tudi iz specifik slovenskega bančnega trga, predvsem relativno visoke stopnje finančne konservativnosti, ki lahko pomeni večje zaupanje tradicionalnim bankam in tradicionalnim oblikam varčevanja, kot so depoziti, varčevalni računi in gotovina. Kljub temu vidimo uspešno integracijo neobančnih storitev tudi na slovenskem trgu, kar indicira, da so neobanke postale ključni igralci tudi na manjših trgih, kot je Slovenija.

Razširjenost neobančnih storitev izvira iz številnih prednosti, ki jih ponujajo. Ključna strateška prednost so ugodnejše cene bančnih storitev v primerjavi s tradicionalnimi bankami, za katere lahko sklepamo, da izvirajo iz nižjih operativnih stroškov na račun odsotnosti mreže fizičnih poslovalnic in bankomatov (Amon & Jagrič, 2022; Gorodianska idr., 2019; Shermukhamedov & Tulaganova, 2021; Temelkov, 2020a). Poleg ugodnejših cen je pomembna prednost neobank tudi inovativnost njihovih produktov, ki so v primerjavi s tradicionalnimi bankami bolj personalizirani

in privlačni za uporabnike. To zajema različna orodja za upravljanje mesečnega proračuna, varčevanje in učenje finančne pismenosti ter posebne vrste zavarovanj, kot so zavarovanja pametnih ur, tablic, telefonov ter zavarovanja za ekstremne športe, potovanja itn. (Jagrič idr., 2024; Temelkov, 2020b).

Pomembna prednost neobank je tudi pozitiven učinek na trajnostni razvoj. S svojimi orodji prispevajo k večji finančni pismenosti, s svojo digitalno prisotnostjo 24/7 kjer koli po svetu pa k večji finančni vključenosti (Abdul-Rahim idr., 2022; Amon idr., 2024; Garg idr., 2021; Ortiz-Martínez idr., 2023). S poslovanjem, ki ne zahteva fizičnih obiskov poslovalnic, manjšajo okolijski odtis bančnega sektorja z manjšanjem stroškov in učinkov transporta in papirnate dokumentacije. Ugodnejši in dostopnejši bančni produkti in storitve omogočajo dostop tudi tistim uporabnikom, ki so jim tradicionalne bančne storitve bodisi predrage bodisi logistično težko dostopne (Amon idr., 2024; Prastyanti idr., 2023; Rakshitha & Chaya, 2023; Schinckus, 2020). Neobanke tako lahko predstavljajo pomemben dejavnik na poti do trajnostnega razvoja v bančnem sektorju, vendar je nujno obravnavati tudi potencialne negativne učinke, s katerimi se soočajo.

Pomembna slabost neobank je kibernetska varnost. Zaradi izključno digitalnega poslovanja so še toliko bolj izpostavljene kibernetskemu tveganju. Pomemben vidik tega tveganja je digitalni finančni kriminal, ki trenutno predstavlja enega večjih izzivov globalne ekonomije. Učinki realizacije tega tveganja so se že pokazali za nevarne pri nemški neobanki N26, ki se že leta sooča s povečanim tveganjem pranja denarja (Amon & Jagrič, 2022).

Poleg tega vidika digitalnega kriminala je pri kibernetskem tveganju pereča problematika tudi zasebnost uporabnikov in varovanje njihovih osebnih podatkov. Omeniti moramo tudi možnost izključitve socialno šibkejših skupin, ki nimajo dostopa do zadostne stopnje digitalne pismenosti, internetne povezave, pametnega telefona ali računalnika. To so orodja, ki so za uporabo neobančnih storitev in izrabo njihovih prednosti nujno potrebna. Poraja se tudi vprašanje energetske učinkovitosti neobančnega poslovnega modela (Amon idr., 2024; Amon & Jagrič, 2022; Lee idr., 2020).

4 Razprava in sklep

Razvoj fintecha je prinesel pomembne spremembe na globalnih finančnih trgih. Rezultati raziskave potrjujejo, da so neobanke postale pomembni igralci na bančnih trgih. Trend rasti v Sloveniji sledi globalnemu, kar indicira hitro prilagajanje slovenskega trga digitalizaciji finančne

industrije. Razširjenost neobank izvira iz njihovih prednosti, kot so inovativni bančni produkti in storitve, ugodnejše cene ter večja in enostavnejša dostopnost uporabnikom. S temi atributi lahko neobanke pomembno prispevajo k doseganju ciljev trajnostnega razvoja z večanjem finančne vključenosti.

Kljub številnim prednostim pa ne smemo zanemariti povečanih in novih tveganj, ki jih neobanke prinašajo. Predvsem je pereč problem kibernetske varnosti, kjer so neobanke zaradi izključno digitalnega poslovanja ranljivejše od tradicionalnih bank. Rezultati raziskave indicirajo močno potrebo po bolj robustnih varnostnih in regulatornih mehanizmi na neobančnem trgu. Prisotno je tudi tveganje izključitve manj privilegiranih skupin prebivalstva, ki nimajo dostopa do pametnih naprav, internetne povezave ali ustrezne digitalne pismenosti.

Neobanke kažejo velik potencial za izboljšanje finančne vključenosti in uporabniške izkušnje na finančnih trgih. Uspešna integracija zahteva premišljen pristop, ki bo poleg izkoriščanja prednosti vključeval tudi ustrezno in zadostno obvladovanje pripadajočih tveganj. Zaključimo lahko, da neobanke spreminjajo globalni bančni trg na več načinov: ustvarjajo povečano konkurenco na bančnem trgu, postavljajo regulatorne izzive in priložnosti, prispevajo k zmanjšanju okoljskega odtisa bančništva ter povečujejo finančno vključenost, dostopnost bančnih storitev in kibernetska tveganja v bančnem sektorju. Na bančni trg prinašajo številne prednosti, prav tako pa odpirajo pomembna vprašanja na področju regulacije in podatkovne varnosti. Potrebna sta nadaljnje prilagajanje in razvoj regulativnih pristopov, ki bodo omogočili varno dostopanje do prednosti neobančnih storitev širšemu krogu prebivalstva.

Zahvala

Raziskavo je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (P5-0027).

Literatura

Abdul-Rahim, R., Bohari, S. A., Aman, A., & Awang, Z. (2022). Benefit-risk perceptions of FinTech adoption for sustainability from bank consumers' perspective: The moderating role of fear of COVID-19. *Sustainability (Switzerland)*, 14(14), 8357. <https://doi.org/10.3390/su14148357>

Amon, A., Bobek, S., Jagrič, T., & Sternad Zabukovšek, S. (2023). Analiza digitalne transformacije poslovnih modelov bank z modelom Canvas. *Bančni vestnik*, 72(1/2), 21–28.

Amon, A., & Jagrič, T. (2023). Blockchain technology in banking as a tool towards the SDGs. *Strengthening resilience by sustainable economy and business – towards the SDGs. V 7. FEB International Scientific Conference* (pp. 415).

- Amon, A., Jagrič, T., & Oplotnik, Ž. J. (2024). The neobanks and sustainability. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(9), 1–14. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i9.7623>
- Amon, A., & Oplotnik, Ž. J. (2024, January 26–27). Sustainable finance in the digital age: A review of the neobanking phenomenon. *Proceedings of ISERD International Conference* (str. 9). ISERD.
- Amon, A., & Jagrič, T. (2022). Challenges and opportunities of a neobanking phenomenon: A case study of N26. V *Challenges of the financial institutions in the digital and green transformation of economic ecosystem* (str. 49–67). Pearson.
- Bradford, T. (2020). Neobanks: Banks by any other name? *Federal Reserve Bank of Kansas City. Payments System Research Briefing*. <https://www.kansascityfed.org/research/payments-system-research-briefings/neobanks-banks-any-other-name/>
- Garg, P., Gupta, B., Chauhan, A. K., Sivarajah, U., Gupta, S., & Modgil, S. (2021). Measuring the perceived benefits of implementing blockchain technology in the banking sector. *Technological Forecasting and Social Change*, 163, 120407. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120407>
- Gorodianska, L. V., Nosenko, T., & Vember, V. (2019). Neobanks operations and security features. V *2019 IEEE International Scientific-Practical Conference: Problems of Infocommunications Science and Technology (PIC S&T 2019) – Proceedings* (str. 839–842). IEEE. <https://doi.org/10.1109/PICST47496.2019.9061268>
- Jagrič, T., & Amon, A. (2023). Key factors of neobanking's occurrence. *Mednarodno inovativno poslovanje = Journal of Innovative Business and Management*, 15(1), 1–12. <https://doi.org/10.32015/JIBM.2023.15.1.1>
- Jagrič, T., Fister, D., Amon, A., & Jagrič, V. (2021). Neobanks – eagles or pigeons of banking ecosystems? *Bančni vestnik*, 70(11), 52–59.
- Jagrič, T., Herman, A., & Amon, A. (2024). Bank customers' perception of artificial intelligence services and products: The case of neobanks. *Bančni vestnik*, 73(5), 50–58.
- Laato, S., Islam, A. K. M. N., Farooq, A., & Dhir, A. (2020). Unusual purchasing behavior during the early stages of the COVID-19 pandemic: The stimulus-organism-response approach. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 57, 102224. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2020.102224>
- Wewege, L., Lee, J., & Thomsett, M. C. (2020). Disruptions and digital banking trends. *Journal of Applied Finance & Banking*, 10(6), 15–56.
- Monis, E., & Pai, R. (2023). Neo banks: A paradigm shift in banking. *International Journal of Case Studies in Business, IT, and Education (IJCSBE)*, 7(2), 318–332. <https://doi.org/10.47992/ijcsbe.2581.6942.0275>
- Nagy, S., Molnár, L., & Papp, A. (2024). Customer adoption of neobank services from a technology acceptance perspective – Evidence from Hungary. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 7(1), 187–208. <https://doi.org/10.31181/dmame712024883>

Ortiz-Martínez, E., Marín-Hernández, S., & Santos-Jaén, J. M. (2023). Sustainability, corporate social responsibility, non-financial reporting and company performance: Relationships and mediating effects in Spanish small and medium sized enterprises. *Sustainable Production and Consumption*, 35, 349–364. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2022.11.015>

Prastyanti, R. A., Rezi, R., & Rahayu, I. (2023). Ethical FinTech is a new way of banking. *Kontigensi: Jurnal Ilmiah Manajemen*, 11(1), 255–260. <https://doi.org/10.56457/jimk.v11i1.353>

Prentice, C., Chen, J., & Stantic, B. (2020). Timed intervention in COVID-19 and panic buying. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 57, 102203. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2020.102203>

Rakshitha, J., & Chaya, R. (2023). Driving sustainability: Exploring global green banking initiatives for a greener future. *Journal of Development Research*, 16(1), 89–105. <https://doi.org/10.1177/22297561231215188>

Revolut. (2025). The account that elevates everyday. *Revolut*. <https://www.revolut.com/en-SI/revolut-premium/>

Sardar, S., & Anjaria, K. (2023). The future of banking: How neo banks are changing the industry. *International Journal of Management, Public Policy and Research*, 2(2), 32–41. <https://doi.org/10.55829/ijmpr.v2i2.153>

Schinckus, C. (2020). The good, the bad and the ugly: An overview of the sustainability of blockchain technology. *Energy Research and Social Science*, 69, 101614. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101614>

Shermukhamedov, B. A., & Tulaganova, M. S. kizi. (2021). Innovations in banking: Digital banking. *Theoretical & Applied Science*, 102(10), 880–887. <https://doi.org/10.15863/tas.2021.10.102.98>

KRATKO-, SREDNJE- IN DOLGOROČNA PRIČAKOVANJA MLADIH GLEDE CENE BITCOINA

Doc. dr. Dejan Romih, Univerza v Mariboru, Slovenija

Doc. dr. Blaž Frešer, Univerza v Mariboru, Slovenija

Asist. Nejc Fir, Univerza v Mariboru, Slovenija

Povzetek: V tem članku analiziramo kratko-, srednje- in dolgoročna pričakovanja mladih glede cene bitcoina v ameriških dolarjih, pri čemer se v raziskavi omejujemo na študente ekonomije, ki so praviloma bolj finančno pismeni. Anketa na vzorcu 188 študentov ekonomije kaže, da so anketiranci bikovsko, ne pa tudi evforično razpoloženi glede cene bitcoina čez 12, 24 in 36 mesecev, kar je koristna informacija za kriptoanalitike. Raziskava je zanimiva zato, ker ponuja vpogled v stanje na tem področju.

Ključne besede: bitcoin, pričakovanje, vlagatelj

Cobiss: 1.04

1 Uvod

Pričakovanja ljudi imajo pomembno vlogo v (finančnem) gospodarstvu. To velja tudi za pričakovanja ljudi glede cene bitcoina (Halaburda idr., 2022; prim. Huberman, Leshno & Moallemi, 2019; Makarov & Schoar, 2019), katerega cena je po zmagi Donalda J. Trumpa na ameriških predsedniških volitvah novembra 2024 presegla 100.000 ameriških dolarjev. To je bila posledica njegove predvolilne obljube, da bodo Združene države Amerike (ZDA) postale prestolnica kriptosveta.

V tem članku analiziramo kratko-, srednje- in dolgoročna pričakovanja mladih glede cene bitcoina v ameriških dolarjih, pri čemer nas zanima, ali so mladi pozitivno (tj. bikovsko) ali negativno (tj. medvedje) razpoloženi glede cene bitcoina čez 12, 24 in 36 mesecev (tj. na kratki, srednji in dolgi rok).¹ S tem dopolnjujemo literaturo (v slovenskem jeziku) o pričakovanjih mladih glede cene bitcoina.

Čeprav so (finančni) mediji do nedavnega kriptovalute prikazovali kot nekakšen babbav, se je stanje na tem področju precej spremenilo (Caginalp & Caginalp, 2018; Halaburda idr., 2022; Huberman, Leshno & Moallemi, 2019; Leshno & Strack, 2020), mdr. tudi po zaslugi Wall Streeta (npr. borznih skladov). To je vplivalo na povečanje zanimanja ljudi (Halaburda idr., 2022), mdr. tudi mladih (npr. študentov), za vlaganje v kriptovalute. Izkazalo se je, da je za marsikoga izmed njih špekuliranje s kriptovalutami postalo nekakšen hobi, zaradi česar ta tema ni zanimiva samo za ekonomiste, ampak tudi za nekatere druge strokovnjake (npr. antropologe).

Ta članek je v nadaljevanju strukturiran tako, da ima še štiri poglavja. V poglavju 2 podajamo metode, v poglavju 3 rezultate, v poglavju 4 razpravo, v poglavju 5 pa sklep.

2 Metode

Podatke, ki jih uporabljamo v nadaljevanju tega članka, smo dobili z anketiranjem mladih, ki študirajo na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru. Anketo smo izvajali od 25. 11. 2024 do 6. 12. 2024, pri čemer smo uporabljali anketni vprašalnik, ki smo ga sestavili za potrebe raziskave (gl. prilogo). V tem obdobju smo anketirali 188 študentov ekonomije, od tega 71 moških

¹ Bitcoin smo izbrali zato, ker je največja kriptovaluta, o kateri se tudi v (finančnih) medijih največ govori in piše (Böhme idr., 2015; Halaburda idr., 2022).

(37,8 odstotka) in 117 žensk (62,2 odstotka). Povprečna starost anketirancev (moških, žensk) je bila 21,5 leta. Anketa je bila anonimna.

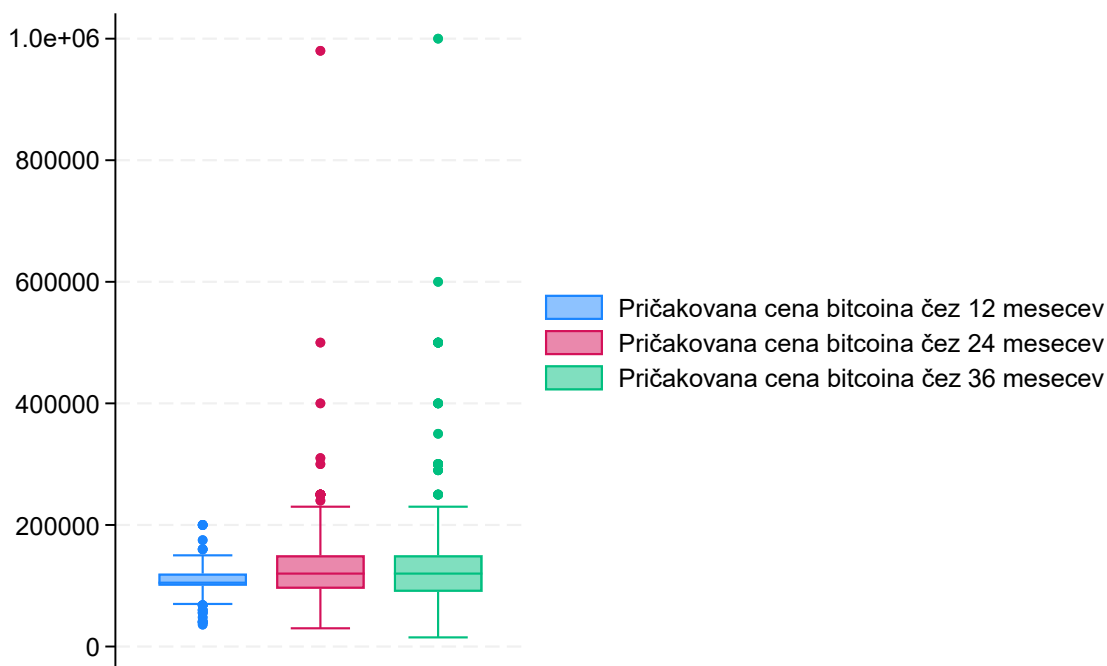
3 Rezultati

Najprej nas je zanimalo, koliko anketiranih študentov ekonomije vlaga v kriptovalute. Ugotovili smo, da v kriptovalute vlaga 58 anketiranih študentov (30,9 odstotka), od tega 36 moških (62,1 odstotka) in 22 žensk (37,9 odstotka). Od študentov, ki vlagajo v kriptovalute, jih 38 (65,5 odstotka) vlaga tudi v bitcoine, od tega 22 moških (57,9 odstotka) in 16 žensk (42,1 odstotka). To kaže, da so študenti ekonomije bolj nagnjeni k vlaganju v kriptovalute (bitcoine) kot študentke ekonomije, kar smo pričakovali glede na literaturo (Náñez Alonso idr., 2023). Iz pogovora s študenti ekonomije smo ugotovili, da so kriptovalute za marsikoga izmed njih dodaten vir zaslužka.

Potem nas je zanimalo, kolikšna je mediana (drugi kvartil) pričakovane cene bitcoina na kratki in srednji rok. Mediana pričakovane cene bitcoina čez 12 mesecev je 105.000 ameriških dolarjev, mediana pričakovane cene bitcoina čez 24 mesecev pa 120.000 ameriških dolarjev (gl. sliko 1). To kaže, da so študenti ekonomije bikovsko, ne pa tudi evforično razpoloženi glede cene bitcoina na kratki in srednji rok.

Nazadnje pa nas je zanimalo, kolikšna je mediana pričakovane cene bitcoina na dolgi rok. Mediana pričakovane cene bitcoina čez 36 mesecev je 120.000 ameriških dolarjev, kar potrjuje naše dosedanje ugotovitve.

Slika 1: Grafikon kvartilov pričakovane cene bitcoina v ameriških dolarjih čez 12, 24 in 36 mesecev

Vir podatkov: Lastni izračuni.

4 Razprava

Rezultati kažejo, da manj kot tretjina vseh anketiranih študentov ekonomije vlagata v kriptovalute. Glede na to, da smo se v raziskavi omejili na študente ekonomije, ki so pripadniki generacije Z, smo pričakovali, da bo delež vlagateljev v kriptovalute med njimi nekoliko večji. Rezultati kažejo tudi, da so mladi, ki smo jih anketirali, pozitivno razpoloženi glede cene bitcoina čez 12, 24 in 36 mesecev, kar smo pričakovali glede na dogajanje na kriptotrgu v zadnjem času. Izkazalo se je, da imajo moški in ženske pozitivna pričakovanja glede cene bitcoina, ne popada pa jih evforija.

5 Sklep

Namen tega članka je bil analizirati pričakovanja študentov ekonomije glede cene bitcoina. Zanimalo nas je zlasti, ali so ti po zmagi Trumpa na ameriških predsedniških volitvah bistveno razpoloženi, kar lahko vpliva na njihovo ravnanje in možnosti. Izkazalo se je, da so anketirani študenti pozitivno razpoloženi glede cene bitcoina. Glede na to, da v kriptovalute ne vlagajo samo študenti ekonomije, ampak tudi študenti drugih ved, predlagamo, da se vzorec razširi tudi na študente drugih fakultet, pri čemer bi bilo treba ugotoviti, ali med ekonomisti in drugimi strokovnjaki obstajajo

značilne razlike v pričakovanjih glede cene bitcoina. Predlagamo tudi, da se ugotovi, kateri dejavniki vplivajo na pričakovanja mladih glede cene bitcoina.

Literatura

Anderson, A.-M., & Kish, R. J. (2023). Buyer beware – the dark side of the bitcoin. *Journal of Financial Education*, 49(1), 123–138. <https://www.jstor.org/stable/48796906>

Náñez Alonso, S. L., Jorge-Vázquez, J., Arroyo Rodríguez, P., & Sastre Hernández, B. M. (2023). Gender gap in the ownership and use of cryptocurrencies: Empirical evidence from Spain. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9(3), 100103. <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100103>

Böhme, R., Christin, N., Edelman, B., & Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, technology, and governance. *Journal of Economic Perspectives*, 29(2), 213–238. <https://doi.org/10.1257/jep.29.2.213>

Caginalp, C., & Caginalp, G. (2018). Valuation, liquidity price, and stability of cryptocurrencies. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 115(6), 1131–1134. <https://www.jstor.org/stable/26507145>

Halaburda, H., Haeringer, G., Gans, J., & Gandal, N. (2022). The microeconomics of cryptocurrencies. *Journal of Economic Literature*, 60(3), 971–1013. <https://doi.org/10.1257/jel.20201593>

Huberman, G., Leshno, J. D., & Moallemi, C. (2019). An economist's perspective on the Bitcoin payment system. *AEA Papers and Proceedings*, 109, 93–96. <https://doi.org/10.1257/pandp.20191019>

Leshno, J. D., & Strack, P. (2020). Bitcoin: An axiomatic approach and an impossibility theorem. *American Economic Review: Insights*, 2(3), 269–286. <https://doi.org/10.1257/aeri.20190494>

Makarov, I., & Schoar, A. (2019). Price discovery in cryptocurrency markets. *AEA Papers and Proceedings*, 109, 97–99. <https://doi.org/10.1257/pandp.20191020>

Priloga: Anketni vprašalnik

Anketa o pričakovanjih glede cene bitcoina

Navodila: Najprej vpišite v prazna polja manjkajoče podatke, potem pa odgovorite na tri vprašanja. Anketiranje je anonimno.

Spol (M/Ž)	___
Starost (v letih)	___
Dodiplomski študent (DA/NE)	___
Vlagatelj v kriptovalute (DA/NE)	___
Vlagatelj v bitcoine (DA/NE)	___

Namig: Dne 25. 11. 2024 je bila cena bitcoina v ameriških dolarjih okoli 98.000 USD.

Kolikšna bo cena bitcoina v ameriških dolarjih čez 12 mesecev? (Zaokrožite na celo število.)	_____
Kolikšna bo cena bitcoina v ameriških dolarjih čez 24 mesecev? (Zaokrožite na celo število.)	_____
Kolikšna bo cena bitcoina v ameriških dolarjih čez 36 mesecev? (Zaokrožite na celo število.)	_____

Hvala za vaše sodelovanje!

PРАВNA UREDITEV PODROČJA DAJANJA ZAGOTOVIL O TRAJNOSTNOSTI

Doc. dr. Daniel Zdolšek, Univerza v Mariboru, Slovenija

Povzetek: V prispevku je na kratko orisana pravna ureditev področja dajanja zagotovil o zanesljivosti poročanja o trajnostnosti, krajše dajanja zagotovil o trajnostnosti. Slovenija se je pri ureditvi področja naslonila na svojo obstoječo sistemsko ureditev revidiranja, ki jo je dopolnila z ureditvijo za dajanje zagotovil o trajnostnosti. Z novelo Zakona o revidiranju (ZRev-2C) so prenesene v slovenski pravni red nekatere določbe iz Direktive CSRD (Direktiva 2022/2464/EU glede poročanja podjetij o trajnostnosti), ki se nanašajo na to področje. Novela ZRev-2C med drugim določa možne izvajalce storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti, to je revizijske družbe in zanje pooblašcene revizorje, pogoje za pridobitev dovoljenj za dajanje zagotovil o trajnostnosti, pravila za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti ter nadzor nad kakovostjo dela pri opravljanju storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti. Poleg navedenega je predstavljeno tudi izobraževanje revizorjev za dajanje zagotovil o trajnostnosti.

Ključne besede: dajanje zagotovila o trajnostnosti, Direktiva CSRD, revizor, Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1), Zakon o revidiranju (ZRev-2), zakonodaja, sistemska ureditev

Cobiss: 1.04

1 Uvod

V Sloveniji je sistemska ureditev področja revidiranja urejena z Zakonom o revidiranju (ZRev-2)¹. Ta tako ureja zadeve, kot so pogoji oz. zahteve za opravljanje revidiranja, kot npr. uzakonitev temeljnih načel revidiranja (načelo neodvisnosti, nepristranskosti, zaupnosti itd.); kdo je lahko pooblaščen revizor²; posebne zahteve v zvezi z revizijsko družbo; javni nadzor nad revidiranjem; itd. Z novelo Zakona o revidiranju (ZRev-2C)³ iz septembra 2024 se prenaša v slovenski pravni red določbe v zvezi s sistemsko ureditvijo dajanja zagotovil o zanesljivosti trajnostnega poročanja iz Direktive 2022/2464/EU glede poročanja podjetij o trajnostnosti (v nadaljevanju: Direktiva CSRD)⁴.

Eden izmed ciljev Direktive CSRD se nanaša na zagotovitev verodostojnega (»kredibilnega«), primerljivega poročanja o trajnostnosti s strani podjetij v Evropski uniji. Direktiva CSRD tako med drugim spreminja računovodsko direktivo (Direktiva 2013/34/EU o letnih računovodskih izkazih, konsolidiranih računovodskih izkazih in povezanih poročilih nekaterih vrst podjetij z nadaljnjimi spremembami) in revizijsko direktivo (Direktiva 2006/43/ES o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze z nadaljnjimi spremembami). Direktiva CSRD pomembno vpliva na sistemske spremembe v državah članicah Evropske unije ter na organizacije, delujoče na ozemlju Evropske unije. Med drugim je vzpostavila temeljna pravila v zvezi s primerno sistemsko ureditvijo poročanja o trajnostnosti. Ravno zagotavljanje informacij o trajnostnosti naj bi bil eden od glavnih stebrov za doseganje strateških ciljev Evropske unije v zvezi s trajnostnostjo (tj. podnebno nevtrarno gospodarstvo in območje, doseganje trajnostne družbe, izkoreninjenje revščine itd.). Posel dajanja zagotovila naj bi bil mehanizem, ki odpravlja problem asimetrije informacij v zvezi z verodostojnostjo (zanesljivostjo) informacij in poročil poročajočih subjektov. Do sedaj ni bilo zakonske ureditve v zvezi z dajanjem zagotovil o zanesljivosti poročanja o trajnostnosti. To dejstvo je bilo pri pripravi Direktive CSRD vzeto v obzir, pri čemer je direktiva

¹ Zakon o revidiranju (ZRev-2). Uradni list RS, št. 65/08, 63/13 – ZS-K, 84/18 in 115/21.

² Izraz pooblaščen revizor je uporabljen kot nevtralen za moški in ženski spol.

³ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o revidiranju (ZRev-2C). Uradni list RS, št. 85/24. Sprejet 24. septembra 2024, objavljen 4. oktobra 2024, veljaven od 19. oktobra 2024 dalje.

⁴ Direktiva (EU) 2022/2464 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. decembra 2022 o spremembi Uredbe (EU) št. 537/2014, Direktive 2004/109/ES, Direktive 2006/43/ES in Direktive 2013/34/EU glede poročanja podjetij o trajnostnosti. Uradni list EU, št. L322/15 z dne 16. decembra 2022.

državam članicam Evropske unije naložila pripravo systemske ureditve glede dajanja zagotovil o zanesljivosti poročanja o trajnostnosti.

Z novelo ZRev-2C je v slovenski pravni red prenesen del določb iz direktive CRSD, preostali del določb pa je prenesen z novelo Zakona o gospodarskih družbah iz novembra 2024 (ZGD-1M).⁵ Med oba systemska zakona je bilo treba razmejiti določbe v zvezi s poročanjem o trajnostnosti in dajanjem zagotovil o trajnostnosti. Novela ZGD-1M med drugim določa obveznost izbranih gospodarskih družb za poročanje o trajnostnosti (npr. iz 70.c in 70.d člena ZGD-1). Poenostavljeno – gre za pripravo poročila o trajnostnosti, ki je del poslovnega poročila in ki je pripravljeno v skladu z Evropskimi standardi poročanja o trajnostnosti (angl. *European Sustainability Reporting Standards, ESRS*). Prav tako pa Direktiva CSRD določa tudi temeljne zadeve v zvezi z dajanjem zagotovil o trajnostnosti v okviru 57. člena ZGD-1, ki sicer ureja revidiranje in po novem tudi dajanje zagotovil o trajnostnosti. In sicer zakon določa, da lahko to storitev dajanja zagotovila opravljajo le revizijske družbe (kot jih opredeljuje ZRev-2; zanje pa pooblaščen revizorji z dodatnim dovoljenjem, kot bo predstavljeno v nadaljevanju prispevka) in da je lahko za namen dajanja zagotovila o trajnostnosti imenovana revizijska družba, ki hkrati pri revidirani družbi ni tudi revizor računovodskih izkazov. Po noveli ZGD-1M je v 57. členu na novo določena obveznost pridobitve zagotovila o trajnostnosti (t. i. revizorjev pregled poročila o trajnostnosti), hkrati pa določba na splošno določa tudi vsebino revizorjevega poročila, ko gre za njegovo dajanje zagotovila o trajnostnosti.

Novela ZRev-2C je uvedla ključne spremembe zaradi potrebe po ureditvi področja dajanja zagotovila o trajnostnosti (t. i. revidiranja poročila o trajnostnosti). Poleg navedenega področja je spremenila še nekatere druge zadeve v zvezi z revidiranjem in ocenjevanjem vrednosti.⁶ V pričujočem prispevku se omejujemo na najpomembnejše spremembe v zvezi s systemsko ureditvijo področja dajanja zagotovil o trajnostnosti. Niso predstavljene druge spremembe iz novele ZRev-2C, prav tako niso obravnavane zadeve, ki se nanašajo na postopek v zvezi z imenovanjem revizorja, ki bo opravil pregled poročila o trajnostnosti, obveze poročajočega subjekta ter spremembe, vključene v novelo ZGD-1M.

⁵ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1M). Uradni list RS, št. 102/24. Sprejet 22. novembra 2024, objavljen 3. decembra 2024, veljaven od 18. decembra 2024 dalje.

⁶ Velja dodati, da se z zakonom, ki ureja področje revidiranja (ZRev-2), ureja tudi področje ocenjevanja vrednosti.

Namen prispevka je predstaviti novo, slovensko sistemsko ureditev področja dajanja zagotovil o zanesljivosti poročanja o trajnostnosti. Sestava prispevka je naslednja. Po uvodnem poglavju je najprej predstavljana zamisel sistemske ureditve dajanja zagotovil o trajnostnosti. V nadaljevanju je to dopolnjeno s predstavitev osnovnih zahtev, ko gre za pridobitev dovoljenja za dajanje zagotovil o trajnostnosti. Prispevek se zaključi s sklepno mislijo in kratkim pregledom sprememb iz novele ZRev-2C.

2 Sistemsko ureditev dajanja zagotovil o trajnostnosti

Slovenija je v zvezi z nacionalno ureditvijo dajanja zagotovil o trajnostnosti določila nekatera izhodišča (npr. kdo lahko opravlja storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti, katere so zahteve za pridobitev dovoljenja, kdo je nadzornik področja itd.). Pri odločitvi se je v popolnosti naslonila na že obstoječe rešitve na področju revidiranja. Izhodišča so vsaj naslednja. Prvič, storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti lahko opravljajo le revizijske družbe. Drugič, izvajalci storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti morajo imeti dovoljenje za opravljanje teh storitev. Tretjič, storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti morajo biti nadzirane s strani državne institucije. Drugo in tretje izhodišče sicer po vsebini izhaja iz določb Direktive CSRD, vendar je bilo sprejeto izhodišče, da opravljajo storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti revizijske družbe (prvo izhodišče), zato sta drugo in tretje izhodišče zoženi na področje revidiranja.

Z novelo ZRev-2C je vzpostavljena sistemsko ureditev področja dajanja zagotovil o trajnostnosti. V to ureditev so prenesene v slovenski pravni red nekatere določbe iz Direktive CSRD. Zakon o revidiranju opredeljuje pojem revidiranje z gledišča regulatorja nad področjem revidiranja (tj. državno, neodvisno Agencijo za javni nadzor nad revidiranjem; krajše: ANR). Po novem tako zakonski pojem »revidiranje« obsega tudi dajanje zagotovil o trajnostnosti (kot druge posle dajanja zagotovil);⁷ opozoriti pa velja, da je strokovna opredelitev revidiranja ožja. Velja pojasniti, da je tudi pojem »dajanje zagotovila o trajnostnosti« (uporabljen tudi v ZGD-1) sicer krajši izraz za »dajanje zagotovila o zanesljivosti (konsolidiranega) poročila o trajnostnosti«, kot je daljši izraz v Direktivi CSRD. Kot že omenjeno, storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti (kot »revidiranje« po ZRev-2) lahko opravljajo le revizijske družbe, v njihovem imenu le ključni trajnostni partnerji (5. člen ZRev-2). Ključni trajnostni partner je partner, zadolžen za posel, ki je pooblaščen revizor in

⁷ Po 37. točki 3. člena ZRev-2 velja: »Revidiranje« pomeni revizijo ločenih ali konsolidiranih računovodskih izkazov, druge posle dajanja zagotovil in posle opravljanja dogovorjenih postopkov, ki se izvajajo na podlagi pravil revidiranja.

ki ga revizijska družba imenuje za posamezni posel dajanja zagotovila o trajnostnosti kot glavnega odgovornega za izvajanje zagotovila o trajnostnosti v imenu revizijske družbe (3. člen ZRev-2). Da bi bili poleg revizijskih družb možni drugi izvajalci storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti (kot neodvisni ponudniki storitev dajanja zagotovil, kar je sicer opcija v Direktivi CSRD), v slovenskem pravnem redu ni dovoljeno. Revizijske družbe in pooblaščen revizorji morajo imeti (dodatna) dovoljenja za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti (3. člen ZRev-2). Javni nadzor nad področjem dajanja zagotovil o trajnostnosti (kot »revidiranjem« po ZRev-2) opravlja Agencija za javni nadzor nad revidiranjem (6. člen ZRev-2).

Izvajalec storitve dajanja zagotovila o trajnostnosti je lahko t. i. zelena revizijska družba (opomba: ne gre za zakonski pojem), ki je revizijska družba, ki (pri ANR) pridobi dovoljenje za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti (a72.a člen ZRev-2). Ta mora imeti zaposlenega pooblaščenega revizorja z dovoljenjem za dajanje zagotovila o trajnostnosti, ki bo v njenem imenu opravljal te storitve, ter imeti usmeritve in postopke, povezane z ureditvijo izvajanja storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti. Gre za potrebno notranjo ureditev v revizijski družbi v zvezi z notranjim obvladovanjem kakovosti za področje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti. Podstat za prejem dovoljenja s področja storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti je (pri ANR) veljavno dovoljenje revizijske družbe za opravljanje storitev revidiranja. Brez slednjega dovoljenja ni mogoče pridobiti oz. imeti dovoljenja za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti. Dovoljenje ni časovno omejeno (npr. veljavno tri leta od izdaje). Za revizijsko družbo, ki ima dovoljenje za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti, se ta podatek o dovoljenju vpiše v (javni) register revizijskih družb (68. člen ZRev-2), objavljen v elektronski obliki na spletni strani ANR (154. člen ZRev-2).⁸

Za zeleno revizijsko družbo je lahko izvajalec storitve dajanja zagotovila o trajnostnosti t. i. zeleni revizor (opomba: ne gre za zakonski pojem), ki je oseba, ki (pri ANR) pridobi dovoljenje za dajanje zagotovil o trajnostnosti (48.a člen ZRev-2). Gre za osebo, ki ima dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja, opravljen preizkus strokovnih znanj za dajanje zagotovil o trajnostnosti ter opravljeno praktično usposabljanje pri revizijskih družbi s področja dajanja zagotovil o trajnostnosti v obsegu najmanj osem mesecev. Podstat za prejem dovoljenja s področja storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti je (pri ANR) veljavno dovoljenje osebe za opravljanje nalog

⁸ Register revizijskih družb, ki ga ANR vodi po uradni (zakonski) dolžnosti, je dostopen na spletnem naslovu: <https://www.anr.si/registri/revizijske-druzbe/> (datum dostopa: 31. 12. 2024).

pooblaščenega revizorja. Brez slednjega dovoljenja oseba ne more pridobiti oz. imeti dovoljenja za opravljanje dajanja zagotovil o trajnostnosti. Dovoljenje je časovno omejeno, in sicer na časovno obdobje treh let od izdaje (ob pogoju, da ima oseba dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja). Po izteku obdobja se dovoljenje podaljša za nadaljnja tri leta ob pogoju zadoščenega dodatnega izobraževanja imetnika dovoljenja (48. člen ZRev-2; trenutno je to v obsegu 30 ur za izobraževanja s področja trajnostnosti). Za pooblaščenega revizorja, ki ima dovoljenje za opravljanje storitev dajanja zagotovil o trajnostnosti, se ta podatek o dovoljenju vpiše v (javni) register pooblaščenih revizorjev (156. člen ZRev-2), objavljen v elektronski obliki na spletni strani ANR (154. člen ZRev-2).⁹

Izvajalec opravi storitev dajanja zagotovila o trajnostnosti v skladu s pravili revidiranja¹⁰, ki vključujejo tudi pravila v zvezi z dajanjem zagotovil o trajnostnosti. V poslu dajanja zagotovila o trajnostnosti, kot je določen z zakonodajo (ZGD-1), je predvidena stopnja zagotovila na ravni omejenega zagotovila (angl. *limited assurance*). Gre za enako stopnjo zagotovila, ki je v revizijskem poslu preiskave (letnih) računovodskih izkazov, kot je posel zaobsežen v 57. členu ZGD-1 (8. odstavek). Za izvedbo takega posla preiskave se uporabi *Mednarodni standard poslov preiskovanja 2400 (prenovljen) – Posli preiskovanja računovodskih izkazov iz preteklosti* (angl. *International Standard on Review Engagements 2400 (Revised), Engagements to Review Historical Financial Statements*).¹¹ Velja dodati, da je v poslu revizije računovodskih izkazov stopnja/raven zagotovila višja, in sicer gre v tem poslu za sprejemljivo zagotovilo (angl. *reasonable assurance*). Za izvedbo posla revizije računovodskih izkazov se uporabi *Mednarodne standarde revidiranja* (angl. *International Standards on Auditing*). Za izvedbo posla dajanja zagotovila o trajnostnosti se trenutno uporabi *Mednarodni standard poslov dajanja zagotovil 3000 (prenovljen) – Posli dajanja zagotovil, razen revizij ali preiskav računovodskih informacij iz preteklosti* (angl. *International Standard on Assurance Engagements 3000 (Revised), Assurance Engagements or Reviews of Historical Financial Information*). Pri tem se v poslu sledi tudi Smernicam CEAOB (angl. *Committee of European Auditing Oversight Bodies*) o omejenem zagotovilu za poročanje o trajnostnosti, ki so uvrščene med pravila revidiranja. V kratkem (2025)

⁹ Register pooblaščenih revizorjev, ki ga ANR vodi po uradni (zakonski) dolžnosti, je dostopen na spletnem naslovu: <https://www.anr.si/registri/register-pooblascenih-revizorjev/> (datum dostopa: 31. 12. 2024).

¹⁰ Po 33. točki 3. člena ZRev-2 velja: »Pravila revidiranja« so pravila s področja revidiranja, ki jih sprejme Evropska komisija, Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov, in druga pravila, ki jih določa Agencija (ANR).

¹¹ Več o omejenem zagotovilu in podrobneje o revizorjevem poslu preiskave računovodskih izkazov glej Zdolšek (2020).

pa je predvidena uporaba novembra 2024 objavljenega Mednarodnega standarda za dajanje zagotovil o trajnostnosti 5000 (angl. *International Standard on Sustainability Assurance 5000*). Evropska komisija naj bi v prihodnje (do 1. oktobra 2026) pripravila in sprejela pravila v zvezi z izvajanjem poslovnih zagotovil o trajnostnosti (npr. posebne Standarde dajanja zagotovil o trajnostnosti, kot to določa 26.a člen Direktive CSRD).

Novela ZRev-2C je razširila zahteve oz. zahteve po veljavnosti temeljnih revizijskih načel neodvisnosti, nepristranskosti, zaupnosti itd. tudi na področje dajanja zagotovil o trajnostnosti (44. člen ZRev-2). Zakonska razširitev na področje dajanja zagotovil o trajnostnosti pa velja tudi glede prepovedi opravljanja nerevizijskih storitev pri subjektih javnega interesa, pri katerih revizijska družba opravlja storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti (45. člen ZRev-2).

Dodatne so zahteve glede organizacije dela (45.b člen ZRev-2). ZRev-2 pa podrobneje kot ZGD-1 (57. člen) določa sestavine oz. vsebino revizorjevega poročila o dajanju zagotovila o trajnostnosti (40.a člen ZRev-2), ki ga podpiše ključni trajnostni partner. Revizorjevo poročilo z zagotovitom o trajnostnosti je lahko del revizorjevega poročila o računovodskih izkazih ali samostojno poročilo (40.a člen ZRev-2). Velja dodati, da je lahko ključni trajnostni partner hkrati tudi ključni revizijski partner (ki je pooblaščen revizor, ki podpiše revizorjevo poročilo; 3. člen ZRev-2), ni pa to nujno.

Na področju (javnega) nadzora nad kakovostjo dela revizijskih družb in pooblaščenih revizorjev je spremenjena klasifikacija ukrepov nadzora. Po noveli ZRev-2C je možen izrek novega ukrepa opozorila, ki se javno ne objavi in predstavlja milejši ukrep, kot je (javni) opomin. Ta ukrep lahko ANR izreče po presoji ANR glede narave kršitve in če predhodno osebi ni bil kar 12 let izrečen noben ukrep nadzora. Druga noviteta je ponovna uvedba ukrepa pogojnega odvzema dovoljenja, ki je nekoč že bil v veljavi. Za pooblaščenega revizorja je tako npr. klasifikacija ukrepov nadzora naslednja: odvzem dovoljenja, pogojni odvzem dovoljenja, opomin, opozorilo, odločba o odpravi kršitve. Za kršitve na področju dajanja zagotovil o trajnostnosti bo osebi (pooblaščenemu revizorju, revizijski družbi) lahko izrečen katerikoli ukrep nadzora, ki ga predvideva zakon.

3 Izobraževanje revizorjev za dajanje zagotovil o trajnostnosti

Izhodišče v noveli ZRev-2C je, da lahko opravljajo storitve dajanja zagotovil o trajnostnosti le revizijske družbe in zanje pooblaščen revizorji, ki imajo dodatno dovoljenje za dajanje zagotovil o trajnostnosti. Ker gre za ločeno, dodatno dovoljenje, je logično, da zakon določa, da gre za izobraževanje (preizkus strokovnih znanj), ki je ločeno od izobraževanja (preizkusa strokovnih

znanj) za pooblaščenega revizorja. Zakon pa določa, da mora izobraževanje za dajanje zagotovil o trajnostnosti obsegati (najmanj) vsebine, kot so pravne zahteve in standardi v zvezi s pripravo letnega in konsolidiranega poročanja o trajnostnosti; analize trajnostnosti; postopke skrbnega pregleda glede zahtev v zvezi s trajnostnostjo; ter pravne zahteve in standardi dajanja zagotovil glede poročanja o trajnostnosti (49. člen ZRev-2). Podrobneje vsebine in potek izobraževanja določi ANR z ustreznim pravilnikom. Eden izmed zakonskih pogojev za pridobitev dovoljenja za dajanje zagotovil o trajnostnosti je opravljeno osemmesečno praktično usposabljanje s področja dajanja zagotovil o trajnostnosti. Pooblaščen revizor lahko to opravi v okviru triletnega praktičnega usposabljanja za pooblaščenega revizorja ali kot samostojno praktično usposabljanje (48.a člen ZRev-2; več o praktičnem usposabljanju v nadaljevanju prispevka).

Ob pripravi na prenovljeno sistemsko ureditev na področju revidiranja (predvsem zaradi časovnega pritiska zaradi uveljavitve določb Direktive CSRD) sta v Sloveniji že leta 2024 bili izvedeni večmesečni izobraževanji s področja poročanja in dajanja zagotovil o trajnostnosti (v obsegu 65 ur; prvo v prvi polovici leta, druga ponovitev v drugi polovici leta).¹² Pooblaščen revizorji, ki so se udeležili izobraževanja, so po uveljavitvi novele ZRev-2C in oddaji vloge za izdajo dovoljenja prejeli dovoljenja za dajanje zagotovil o trajnostnosti (opomba: prva dovoljenja je ANR izdala 26. novembra 2024). V tem prehodnem obdobju do 1. januarja 2026 je predvideno, da lahko pooblaščen revizor pridobi dovoljenje za dajanje zagotovil o trajnostnosti brez opravljanja preizkusa strokovnih znanj in obveznega praktičnega usposabljanja (64. člen prehodnih in končnih določb v noveli ZRev-2C; opomba: gre za prenos določb 14.a člena Direktive CSRD). Slednje velja za pooblaščenega revizorja, ki je imel 1. januarja 2024 veljavno dovoljenje za pooblaščenega revizorja in je to veljavno tudi 19. oktobra 2024 (dan začetka veljavnosti novele ZRev-2C), ter za osebo, ki je bila 1. januarja 2024 v postopku pridobivanja dovoljenja za pooblaščenega revizorja in tega pridobi do 1. januarja 2026. Gre za to, da se v Sloveniji zagotovi zadosten (kritičen) obseg pooblaščenih revizorjev, ki imajo hkrati tudi dovoljenje za dajanje zagotovil o trajnostnosti.

Oseba, ki želi pridobiti dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in dovoljenje za dajanje zagotovil o trajnostnosti, mora opraviti preizkusa strokovnih znanj in praktično usposabljanje na obeh področjih. Novela ZRev-2C določa, da lahko dovoljenje za opravljanje

¹² Izobraževanje v enaki obliki bo izvedeno tretjič predvidoma v 2025. Izvajalec je Slovenski inštitut za revizijo; izobraževanje je potrdila ANR.

nalog pooblaščenega revizorja pridobi oseba, ki ima prvo stopnjo izobrazbe v skladu z zakonom, ki ureja visoko šolstvo (opravljen dodiplomski študijski program; pred novelo ZRev-2C je bila zahtevana druga stopnja); opravljeno triletno praktično usposabljanje na področju revidiranja računovodskih izkazov v revizijski družbi (pod mentorstvom ključnega revizijskega partnerja);¹³ ter opravljen preizkus strokovnih znanj (izobraževanje) za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja.¹⁴ Ostale zakonske zahteve so splošne: oseba mora imeti visoko raven znanja slovenščine; ne sme biti obsojena na nepogojno kazen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti; ter ji v preteklosti ni bilo odvzeto dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja ali da je od pravnomočnega odvzema dovoljenja preteklo vsaj pet let (48. člen ZRev-2). Kot že omenjeno v prispevku, le pooblaščen revizor lahko tudi pridobi dovoljenje za dajanje zagotovila o trajnostnosti.

4 Sklep: več sprememb, uveljavljenih z novelo ZRev-2C

Novela ZRev-2C je uvedba več sprememb na področju sistemske ureditve področja revidiranja. Glavnina sprememb se nanaša na novo ureditev področja dajanja zagotovil o zanesljivosti trajnostnega poročanja, kjer se je Slovenija v celoti naslonila na že obstoječe rešitve na področju revidiranja. Z ureditvijo tega področja je stroki revizije dodana dodatna obveza, hkrati pa pripoznanje (še) pomembnejše vloge v finančno-gospodarskem sistemu (nacionalno in širše v nadnacionalnem okolju).

Ker je novela ZRev-2C vpeljala več sprememb, velja omeniti tudi naslednje, vendar ob opozorilu, da seznam sprememb ni vseobsegajoč. Nekatere druge spremembe z novelo ZRev-2C so: spremeni se definicija subjekta javnega interesa, pri čemer se hkrati definicija prenese v 3. člen ZGD-1;¹⁵ določi se, da mora družba, zavezana k reviziji, imenovati revizijsko družbo najmanj za tri

¹³ Velja dodati, da je z novelo ZRev-2C opuščena zahteva po predhodnih delovnih izkušnjah. Pred novelo ZRev-2C so bile zakonsko dodatno zahtevane tudi ustrezne delovne izkušnje, in sicer najmanj petletne delovne izkušnje, od tega najmanj triletno delovne izkušnje pri opravljanju revidiranja v zadnjem šestletnem obdobju pred oddajo vloge za izdajo dovoljenja.

¹⁴ Noviteta po noveli ZRev-2C je prenovljen 48. člen ZRev-2, ki v drugem odstavku določa tudi možnost, da je lahko oseba, ki je končala študijski program druge stopnje (podiplomski magistrski) iz enega ali več področij, ki so navedena v 49. členu ZRev-2, oproščena preverjanja teoretičnega znanja iz teh področij, če je v okviru navedenega študija opravila vsebinsko enake predmete.

¹⁵ Po 3. členu ZGD-1 velja, da je subjekt javnega interesa »družba, s katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu vrednostnih papirjev, kreditna institucija, kot jo opredeljuje zakon, ki ureja bančništvo,

leta (kar pa ne velja za zadrage, društva ipd.); črtajo se zahteve glede sestave revizijske skupine v reviziji računovodskih izkazov; natančneje se specificira dveletno obdobje ohlajanja po vsakem večletnem obdobju revidiranja; preoblikujejo se ukrepi nadzora; spremenijo (tj. zmanjšajo) se zahteve glede pogojev za pridobitev dovoljenja za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja; opusti se nadzorna vloga regulatorja (ANR) nad revizijskimi komisijami in nadzornimi sveti. Velja dodati, da se z zakonom, ki ureja področje revidiranja, ureja tudi področje ocenjevanja vrednosti, ki pa z novelo ZRev-2C ni pomembneje spremenjeno.

Literatura

Direktiva (EU) 2022/2464 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. decembra 2022 o spremembi Uredbe (EU) št. 537/2014, Direktive 2004/109/ES, Direktive 2006/43/ES in Direktive 2013/34/EU glede poročanja podjetij o trajnostnosti. Uradni list EU, št. L322/15 z dne 16. decembra 2022.

Zakon o revidiranju (ZRev-2). Uradni list RS, št. 65/08, 63/13 – ZS-K, 84/18 in 115/21.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o gospodarskih družbah (ZGD-1M). Uradni list RS, št. 102/24.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o revidiranju (ZRev-2C). Uradni list RS, št. 85/24.

Zdolšek, Daniel. (2020). Revizorjevo poročilo o preiskavi računovodskih izkazov. *Podjetje in delo: revija za gospodarsko, delovno in socialno pravo*, 46(2), str. 246–275.

zavarovalnica, kot jo opredeljuje zakon, ki ureja zavarovalništvo, pokojninska družba, kot jo opredeljuje zakon, ki ureja pokojninske družbe, in velika družba, zavezana k obvezni reviziji v skladu s 57. členom tega zakona, v kateri imajo država ali samoupravne lokalne skupnosti skupaj ali samostojno, neposredno ali posredno večinski delež. Subjekt javnega interesa je lahko tudi druga družba, zavezana k obvezni reviziji, če je tako določeno z drugim zakonom.« Iz prenovljene definicije so izvzete srednje družbe, v katerih imajo države ali samoupravne lokalne skupnosti večinski delež. Te srednje družbe bodo tako po novem razbremenjene med drugim priprave letnih poročil, kot velja za velike družbe, oblikovanja nadzornih svetov in revizijskih komisij.

PRAVNA UREDITEV PLATFORMNEGA DELA: NOVOSTI PO SPREJETI DIREKTIVI O IZBOLJŠANJU DELOVNIH POGOJEV PRI PLATFORMNEM DELU

Asist. dr. Aljoša Polajžar, Univerza v Mariboru, Slovenija

Povzetek: V prispevku obravnavam novosti, ki jih prinaša Direktiva (EU) 2024/2831 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. oktobra 2024 o izboljšanju delovnih pogojev pri platformnem delu (v nadaljevanju: Direktiva). Iz predstavitve določb Direktive izhaja, da je EU postavila pomembne temelje za regulacijo (kompleksnega) področja platformnega dela. Določbe Direktive tako zajemajo postavitev temeljnih pravnih definicij na zadevnem področju (pojmov digitalne platforme dela; platformnega delavca itd.); naslavljajo področje določitve zaposlitvenega statusa platformnih delavcev; področje uporabe programske opreme (avtomatiziranih sistemov spremljanja in odločanja) v okviru platformnega dela; ter vlogo delavskih predstavnikov. Na navedenih področjih predmetna Direktiva pomembno nadgrajuje sicer že obstoječo pravno ureditev, ki naslavlja navedena področja (med drugim varstvo osebnih podatkov po GDPR, pravni okvir pristojnosti delavskih predstavnikov itd.). Sprejeta Direktiva tako zajema raznolika področja ureditve medsebojnih razmerij na področju platformnega dela. Čas pa bo pokazal, kako uspešna bo Republika Slovenija pri implementaciji predmetne Direktive v nacionalni pravni red ter kako bodo predstavljene pravne novosti zaživele v praksi.

Ključne besede: digitalizacija, digitalna platforma, platformno delo, pravo EU, varstvo osebnih podatkov

Cobiss: 1.04

1 Uvod

Platformno delo je tako v EU kot v Sloveniji čedalje bolj razširjeno. Pojavne oblike zajemajo tako dela, ki se opravijo v realnem svetu (denimo dobro vidni dostavljavci hrane/blaga v okviru platforme Wolt itd.), kot dela, ki se opravijo v celoti virtualno (npr. prevajanje, lektura, grafično oblikovanje itd.). Platforme (pametne aplikacije) so v obeh primerih ključni povezovalni člen (z večjo ali manjšo stopnjo nadzora nad izvedbo del) med osebami, ki v danem trenutku (na zahtevo) povprašujejo po določenem delu oz. storitvi (denimo dostavi hrane, prevodu besedila itd.), in osebami, ki so pripravljene to delo opraviti.

Eden izmed ključnih pravnih problemov v predmetnih primerih je delovnopravni položaj oseb, ki (praviloma) kot »mikro podjetniki« izven delovnega razmerja opravljajo delo prek tovrstnih spletnih platform. Posledično je ključna določitev pravilnega zaposlitvenega statusa teh oseb. Prav tako pa je nadaljnje ključno vprašanje, kako izboljšati področje varstva pravic oseb, ki opravljajo platformno delo izven delovnega razmerja – predvsem na področju varstva osebnih podatkov teh oseb ter zagotavljanja transparentnosti in preglednosti platformnega dela.

Ta in druga vprašanja so bila naslovljena v sprejeti Direktivi (EU) 2024/2831 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. oktobra 2024 o izboljšanju delovnih pogojev pri platformnem delu (v nadaljevanju: Direktiva). Namen tega prispevka je prikazati nekatere glavne rešitve, ki jih prinaša predmetna Direktiva.

2 Temeljni pojmi

Okvir predmetne Direktive opredeljuje »digitalne platforme dela« kot katerekoli fizične ali pravne osebe, ki ponujajo storitev na trgu, ki izpolnjuje vse navedene pogoje:

- a. vsaj delno se zagotavlja na daljavo z elektronskimi sredstvi, npr. s spletnim mestom ali mobilno aplikacijo;
- b. zagotavlja se na zahtevo prejemnika storitve;
- c. kot nujno in bistveno komponento vključuje organizacijo dela, ki ga opravljajo posamezniki za plačilo, ne glede na to, ali se delo opravlja na spletu ali na določeni lokaciji;
- d. vključuje uporabo avtomatiziranih sistemov spremljanja ali avtomatiziranih sistemov odločanja (točka a. 2. člena Direktive o platformnem delu).

Nadalje Direktiva opredeljuje »platformno delo« kot katerokoli delo, ki se organizira prek digitalne platforme dela in ga v EU opravi posameznik na podlagi pogodbenega razmerja med digitalno

platformo dela ali posrednikom in posameznikom, ne glede na to, ali obstaja pogodbeno razmerje med posameznikom oz. posrednikom in prejemnikom storitve (točka b. 2. člena Direktive o platformnem delu).

V tej luči Direktiva nadalje razločuje med različnimi izvajalci platformnega dela. »Platformni delavci« so le tiste osebe, ki opravljajo platformno delo na podlagi pogodbe o zaposlitvi oz. v delovnem razmerju, kakor je opredeljeno v pravu, kolektivnih pogodbah ali praksi, ki veljajo v državah članicah, ob upoštevanju sodne prakse Sodišča EU (točka c. 2. člena Direktive o platformnem delu). »Oseba, ki opravlja platformno delo«, pa pomeni posameznika, ki opravlja platformno delo ne glede na naravo pogodbenega razmerja ali opredelitev tega razmerja s strani udeleženih strank (točka d. 2. člena Direktive o platformnem delu).

Nazadnje je treba poudariti, da je domet Direktive omejen na razmerja v okviru »digitalnih platform dela«, kar pomeni, da je bistveno, da glavni del storitev predstavlja organizacija oz. opravljanje »dela«, ki ga opravi izvajalec storitev. Kot izrecno izhaja iz drugega odstavka 2. člena Direktive, se pod pojem »digitalne platforme dela« ne štejejo ponudniki storitev, katerih glavni namen je izkoriščanje ali delitev sredstev, kot tudi ne tisti, prek katerih lahko posamezniki, ki se s tem ne ukvarjajo poklicno, nadalje prodajajo blago.

3 Določitev pravilnega zaposlitvenega statusa platformnih delavcev

Pomembno novost, ki jo prinaša Direktiva, je obveznost držav članic, da sprejmejo ustrezne ukrepe (vključno s pravno domnevo) za zagotovitev pravilne določitve zaposlitvenega statusa platformnih delavcev. Cilj predmetne domneve je namreč okrepiti in razjasniti razločevanje med pristinimi samozaposlenimi oz. podjetniki in delavci v delovnem razmerju.

Kot izhaja iz prvega odstavka 5. člena Direktive, za pogodbeno razmerje med digitalno platformo dela in osebo, ki opravlja platformno delo prek te platforme, velja pravna domneva, da gre za delovno razmerje¹, kadar so ugotovljena dejstva, ki kažejo na usmerjanje in nadzor v skladu z

¹ Direktiva se na pojem »delovnega razmerja« sicer sklicuje že v uvodni opredelitvi pojma »platformni delavec«, saj gre za osebo, ki opravlja platformno delo na podlagi sklenjene pogodbe o zaposlitvi ali je v delovnem razmerju, kakor je opredeljeno v pravu, kolektivnih pogodbah ali praksi, ki velja v državah članicah, ob upoštevanju sodne prakse Sodišča (glej točko d. prvega odstavka 2. člena Direktive). Nadalje v zvezi z vsebinskim dometom pravne domneve iz tretjega odstavka 5. člena Direktive izhaja, da se predmetna pravna domneva uporablja v vseh ustreznih upravnih ali sodnih postopkih, v katerih je treba določiti pravilni zaposlitveni status osebe, ki opravlja platformno delo. Pravna domneva pa se ne uporablja za postopke, ki se nanašajo na davčne, kazenske ali socialnovarnostne zadeve, vendar lahko države članice pravno domnevo v takih postopkih uporabijo v skladu z nacionalnim pravom.

nacionalnim pravom, kolektivnimi pogodbami ali prakso, ki velja v državah članicah, ob upoštevanju sodne prakse Sodišča EU. Kadar želi platforma izpodbijati pravno domnevo, mora dokazati, da v zadevnem pogodbenem razmerju ne gre za delovno razmerje. V ta namen drugi odstavek 5. člena Direktive nadalje določa, da države članice vzpostavijo učinkovito izpodbojno pravno domnevo o obstoju delovnega razmerja, ki predstavlja olajšanje postopka v korist oseb, ki opravljajo platformno delo. Poleg tega države članice zagotovijo, da pravna domneva ne poveča bremena zahtev za osebe, ki opravljajo platformno delo, ali njihove predstavnike v postopkih določanja njihovega pravnega zaposlitvenega statusa.

Navedena obveznost vzpostavitve pravne domneve obstoja delovnega razmerja pa je še dodatno podkrepljena z obveznostjo držav članic za vzpostavitev okvira podpornih ukrepov za zagotovitev učinkovitega izvrševanja in spoštovanja pravne domneve. Kot izhaja iz 6. člena Direktive, ti podporni ukrepi, ki jih mora uvesti država, zajemajo zlasti:

- a. oblikovanje ustreznih usmeritev (tudi v obliki konkretnih in praktičnih priporočil) za namen, da bi digitalne platforme dela, osebe, ki opravljajo platformno delo, in socialni partnerji razumeli in izvrševali pravno domnevo, vključno s postopki v zvezi z njenim izpodbijanjem;
- b. oblikovanje usmeritev in vzpostavitev ustreznih postopkov, da bi pristojni nacionalni organi v skladu z nacionalnim pravom in prakso, vključno s sodelovanjem med pristojnimi nacionalnimi organi, proaktivno prepoznali digitalne platforme dela, ki ne spoštujejo pravil, ki se uporabljajo za določitev pravnega zaposlitvenega statusa oseb, ki opravljajo platformno delo, in ukrepali proti njim;
- c. predvidenje učinkovitega nadzora in inšpekcijskih pregledov s strani pristojnih nacionalnih organov v skladu z nacionalnim pravom ali prakso ter zlasti, kadar je primerno, predvidenje nadzorov in inšpekcijskih pregledov določenih digitalnih platform dela, kadar bi pristojni nacionalni organ ugotovil obstoj delovnega razmerja med tako platformo in osebo, ki opravlja platformno delo – pri čemer je treba zagotoviti, da so ta nadzor in inšpekcijski pregledi sorazmerni in nediskriminatorni;
- d. predvidenje ustreznega usposabljanja za pristojne nacionalne organe in zagotovitev razpoložljivosti tehničnega strokovnega znanja na področju algoritmičnega upravljanja, da se pristojnim organom omogoči izvajanje nalog iz točke (b).

Gre za pomemben sklop ukrepov, ki bodo pomembno pripomogli k učinkovitejšemu izvajanju pravne domneve obstoja delovnega razmerja v praksi.

4 Pravna ureditev programske opreme (avtomatiziranih sistemov spremljanja in odločanja) in vloga delavskih predstavnikov

Ena izmed glavnih posebnosti platformnega dela je prav uporaba pametnih aplikacij/programov, ki s pomočjo algoritmov povezujejo povpraševanje in ponudbo po opravi določenega dela ter organizirajo različne faze delovnega procesa. Programska oprema na podlagi obdelave različnih podatkov sprejema številne organizacijske odločitve, ki jih je prej sprejemal človek (vrsta dela, ki naj ga posameznik opravi, zbiranje in obdelava podatkov o uspešnosti opravljenega dela itd.).

V tej luči Direktiva določa zahteve po transparentnem delovanju algoritmov oz. programske opreme, s katero se nadzira in ocenjuje delo delavcev; določa višino plačila delavcem; dodeljuje delovne naloge itd. Direktiva te sisteme deli na »avtomatizirane sisteme spremljanja« ter na »avtomatizirane sisteme odločanja« (za definicijo obeh pojmov glej točki h. in i. 2. člena Direktive).

Bistveno je, da bo platforma morala o vseh ključnih informacijah o vpeljavi/obstoju in o delovanju algoritmov jasno vnaprej obvestiti osebe, ki opravljajo platformno delo, in delavske predstavnike. To med drugim obsega informacije o glavnih parametrih, ki jih algoritmi upoštevajo pri svojem odločanju, in o relativni pomembnosti posameznega parametra na sprejem odločitev (glej 9. člen Direktive). Prav tako Direktiva v zvezi s področjem uporabe avtomatiziranih sistemov spremljanja in odločanja vsebuje določbe o: omejitvah pri obdelavi osebnih podatkov z avtomatiziranimi sistemi spremljanja ali avtomatiziranimi sistemi odločanja (glej 7. člen); oceni učinka v zvezi z varstvom podatkov (glej 8. člen); človekovem nadzoru in pregledovanju avtomatiziranih sistemov (glej 10. in 11. člen); obveščanju in posvetovanju v zvezi z vpeljavo avtomatiziranih sistemov, vključno z vidiki varnosti in zdravja pri delu (glej 12. in 13. člen Direktive). Vse navedeno pomembno nadgrajuje tudi že obstoječi pravni okvir področja varstva osebnih podatkov skladno z Uredbo (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov (v nadaljevanju GDPR).

Direktiva določa tudi posebnosti v zvezi z delovanjem delavskih predstavnikov, saj bodo platforme morale vzpostaviti zaupne komunikacijske kanale, preko katerih se bodo lahko osebe, ki opravljajo platformno delo, povezale med seboj in s svojimi predstavniki (glej 20. člen Direktive). Slednje bo lahko pripomoglo k lažji kolektivni organizaciji, saj platformni delavci praviloma delujejo kot posamezniki ter brez skupnih prostorov, kar pomeni, da v pretežni meri niti ne vedo, koliko »sodelavcev« imajo in kdo sploh so te osebe.

Nadalje bodo imeli predstavniki platformnih delavcev (oz. slednji kadar predstavnikov ni) pravico do obveščanja in skupnega posvetovanja glede odločitev, ki bodo/bi verjetno pomenila vpeljavo (ali bistvene spremembe) uporabe avtomatiziranih sistemov spremljanja oz. odločanja. Prav tako iz tega izhaja še pravica, da lahko pri tem delavskim predstavnikom ali zadevnim delavcem platforme pomaga strokovnjak po njihovi izbiri, če je to potrebno za preučitev zadeve, ki je predmet obveščanja in posvetovanja, in oblikovanje mnenja. Če ima digitalna delovna platforma več kot 250 platformnih delavcev v državi članici, stroške za strokovnjaka krije platforma (če so sorazmerni) (glej 13. člen Direktive).

Nazadnje gre izpostaviti, da so še posebej pomembne nove obveznosti platforme z vidika zagotavljanja varnosti in zdravja pri delu². Med drugim iz tretjega odstavka 13. člena Direktive izhaja zahteva, da avtomatizirani sistemi spremljanja in odločanja ne smejo delovati na način, ki bi ustvarjal nepotreben pritisk na platformne delavce ali kako drugače ogrožal varnost ter njihovo telesno in duševno zdravje. Menim, da gre za vidik, ki je v praksi lahko še kako relevanten. Kot praktični primer gre izpostaviti morebitne stimulacijske sheme platforme za primere izvedbe večjega števila dostav v določenem časovnem obdobju. V primeru plačila na število opravljenih dostav (ne pa na enoto delovnega časa) gre sklepati, da je posameznik lahko bolj nagnjen k hitrejšemu kolesarjenju/vožnji, da prevozi kakšno rdečo luč več in da nasploh že med vožnjo pokliče stranke, da gre čim manj časa za čakanje na prevzem dostave. Tovrstno vedenje sicer lahko pomeni večji zaslužek v določenem časovnem obdobju, vendar gotovo ne pripomore k zmanjšanju števila možnih nesreč med opravljanjem dela ali potencialnega ogrožanja drugih udeležencev v prometu.

5 Sklep

Obravnavana Direktiva vsekakor vsebuje številne ambiciozne rešitve, ki bodo pomembno posegle v obstoječe koncepte opravljanja platformnega dela v državah EU. Kot dva glavna stebra gre izpostaviti obveznost vzpostavitve pravne domneve zaposlitvenega statusa (ob ukrepih za zagotovitev njenega učinkovitega uresničevanja) in številne podrobnejše določbe glede pravic oseb, ki opravljajo platformno delo, v luči upravljanja delovnega procesa z algoritmi. Čas bo

² Pri tem velja v zvezi s temi (ter tudi drugimi) obveznostmi platform po Direktivi opozoriti še na peti odstavek 24. člena Direktive o platformnem delu, iz katerega izhaja, da države članice določijo pravila o kaznih za kršitve nacionalnih določb, sprejetih na podlagi določb iz te direktive, ali že veljavnih relevantnih določb v zvezi s pravicami, ki spadajo na področje uporabe te direktive. Kazni so učinkovite, odvračilne in sorazmerne z naravo, resnostjo in trajanjem kršitve podjetja ter številom prizadetih delavcev. V Republiki Sloveniji bosta za nadzor pristojna predvsem Informacijski pooblaščenec ter Inšpektorat RS za delo.

pokazal, kako uspešna bo Republika Slovenija pri implementaciji predmetne Direktive v nacionalni pravni red ter kako bodo predstavljene pravne novosti zaživele v praksi. Rok za implementacijo Direktive je 2. december 2026 (glej prvi odstavek 29. člena Direktive). Ob tem velja opozoriti, da Direktiva v vsakem primeru postavlja zgolj minimalne standarde, saj bodo države članice lahko sprejele (ali ohranile) pravna pravila, ki so ugodnejša za platformne delavce.

Literatura

Direktiva (EU) 2024/2831 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 23. oktobra 2024 o izboljšanju delovnih pogojev pri platformnem delu (UL L, 2024/2831, z dne 11. 11. 2024).

Uredba (EU) 2016/679 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 27. aprila 2016 o varstvu posameznikov pri obdelavi osebnih podatkov in o prostem pretoku takih podatkov ter o razveljavitvi Direktive 95/46/ES (UL L 119, z dne 4. 5. 2016).

TASMANIJA KOT TURISTIČNA DESTINACIJA

Doc. dr. Dejan Romih, Univerza v Mariboru, Slovenija

Povzetek: Tasmanija je turistična destinacija, o kateri se v slovenskih medijih redko govori in piše, kar je posledica različnih dejavnikov: njene oddaljenosti, dostopnosti, prepoznavnosti ... V tem članku obravnavamo Tasmanijo kot turistično destinacijo, pri čemer uporabljamo podatke tasmanske vladne agencije Tourism Tasmania. Na podlagi njihove analize smo ugotovili, da med tujimi turisti prevladujejo starejši in bogatejši, kar povzroča potrebo po razmisleku o prihodnosti tasmanskega turizma.

Ključne besede: Avstralija, Tasmanija, turizem

Cobiss: 1.05

1 Uvod

Tasmanija je avstralska zvezna država, o kateri se v slovenskih medijih redko govori in piše. V Sloveniji je znana zlasti po tasmanskem vragu, ki spada med tasmanske endemite, na splošno pa po tasmanski kulturni in naravni dediščini, katere varuhi so tudi tasmanski Aborigini. Leži 240 kilometrov južno od celinske Avstralije in je v primerjavi z njeno sosedo manj znana turistična destinacija (Tourism Tasmania, 2023a). Njeno glavno in največje mesto je Hobart, ki leži na jugovzhodu zvezne države. Ena izmed njegovih najbolj znanih turističnih znamenitosti je Muzej stare in nove umetnosti (angl. *Museum of Old and New Art*, MONA), ki je bil ustanovljen leta 2011 in hrani umetniško zbirko Davida D. Walsha, ki je največja zasebna umetniška zbirka na južni polobli (Fillis, Lehman & Miles, 2017).

V tem članku obravnavamo tasmanski turizem, pri čemer se osredotočamo na izzive, s katerimi se sooča tasmanski turistični sektor. Eden izmed teh izzivov je, kako privabiti več tujih turistov. Izkazalo se je, da med njimi prevladujejo starejši in bogatejši, kar ima svoje prednosti (večja kupna moč ...) in pomanjkljivosti (večja zahtevnost ...).

Ta članek je strukturiran tako, da ima še štiri poglavja. V poglavju 2 podajamo metode, v poglavju 3 rezultate, v poglavju 4 razpravo, v poglavju 5 pa sklep.

2 Metode

V raziskavi, katere rezultate podajamo v naslednjem poglavju, smo uporabljali metodi analiziranja in sintetiziranja, pri čemer smo se omejevali na podatke tasmanske vladne agencije Tourism Tasmania, katere spletišče je dostopno na <https://www.tourismtasmania.com.au/>. Njegova posebnost je, da vsebuje rezultate ankete (angl. *Tasmanian Visitor Survey*, TVS), ki jo izvaja Tourism Tasmania. Analizator te ankete (angl. *TVS Analyser*) je dostopen na <https://www.tvsanalyser.com.au/>, vsebuje pa tudi rezultate ankete (angl. *International Visitor Survey*), ki jo izvaja avstralska vladna agencija Tourism Research Australia. Anketa, ki jo izvaja Tourism Tasmania, in spletna aplikacija TVS Analyzer sta primera dobre prakse pri merjenju, opazovanju in spremljanju turizma, ki omogočata povečanje njegove prilagodljivosti (angl. *adaptability*), upornosti (angl. *resistance*) in odpornosti (angl. *resilience*).

3 Rezultati

Podatki Tourism Tasmania (b. d.) kažejo, da je epidemija covida-19 prizadela tudi tasmansko turistično industrijo (tasmansko gospodarstvo obiskovalcev), kar smo pričakovali glede na razmere v svetu. Tasmanska vlada in tasmanska turistična industrija, ki jo zastopa Tourism Industry Council Tasmania, sta zato pripravili *strateški načrt gospodarstva obiskovalcev*¹, *akcijski načrt gospodarstva obiskovalcev*² in *poročilo o napredku akcijskega načrta gospodarstva obiskovalcev*³.

Tourism Tasmania (b. d.) ocenjuje, da je leta 2023 število obiskovalcev znašalo 1.257.000, kar je za 5,6 odstotka več kot leta 2022, število nočitev pa 12.226.900, kar je za 9,7 odstotka več kot leta 2022. To pomeni, da je leta 2023 število nočitev na obiskovalca znašalo 9,7, kar je za 3,9 odstotka več kot leta 2022. Vladna agencija ocenjuje tudi, da je leta 2023 potrošnja na obiskovalca znašala 2.888 dolarjev, kar je za en odstotek manj kot leta 2022.

Tourism Research Australia ocenjuje, da je leta 2023 število tujih obiskovalcev znašalo 207.500, kar je za 147 odstotkov več kot leta 2022 (Tourism Tasmania, b. d.). Med njimi so prevladovali obiskovalci iz Združenih držav Amerike (19 odstotkov), Združenega kraljestva (11 odstotkov), Kanade (8 odstotkov), Hongkonga (8 odstotkov) in Nove Zelandije (8 odstotkov) (prav tam). Analizator ankete kaže tudi, da so leta 2023 med obiskovalci prevladovali starejši, in sicer stari od 45 do 54 let (21 odstotkov), stari od 55 do 64 let (24 odstotkov) in starejši od 65 let (22 odstotkov), medtem ko je bilo mlajših od 25 let komaj za vzorec (4 odstotke) (prav tam). To povzroča potrebo po ukrepanju Tourism Tasmania, ki skrbi za trženje Tasmanije kot turistične destinacije in je skrbnica spletišča <https://www.discovertasmania.com.au/>. Podatki kažejo tudi, da so leta 2023 med obiskovalci prevladovali člani gospodinjstev z visokim dohodkom, tj. dohodkom nad 150.000 dolarjev (37 odstotkov) (prav tam).

4 Razprava

Nobena skrivnost ni, da se tudi tasmanski turizem srečuje z različnimi izzivi. Eden izmed teh je, ali in kako privabiti več (mlajših) turistov, zlasti iz Evrope in Severne Amerike. Izkušnje učijo, da je zanje Tasmanija kot turistična destinacija navadno predraga, preoddaljena ... Poleg tega je v senci

¹ Gl. Tourism Tasmania (2023a).

² Gl. Tourism Tasmania (2023b).

³ Gl. Tourism Tasmania (2024a).

celinske Avstralije, ki je priljubljena turistična destinacija, zlasti med nahrbtnikarji, česar se zaveda tudi Tourism Tasmania. Tako je pomembno, da izvaja ukrepe za povečanje trženjske aktivnosti na svetovnem trgu (Tourism Tasmania, 2023b, 2024a). Lep primer je trženjska kampanja New Zealand – Come Down for Air⁴, katere cilj je privabiti obiskovalce z Nove Zelandije.

Ne smemo zanemariti dejstva, da lahko tako Avstralija kot Nova Zelandija služita kot odskočni deski za obisk Tasmanije, zato je sodelovanje tasmanskih turističnih organizacij z avstralskimi oz. novozelandskimi nujno potrebno, če želi Tasmanija povečati število turistov. Pri tem je za Tasmanijo pomembno, da se pozicionira kot enkratna in svojevrstna turistična destinacija z bogato kulturno in naravno dediščino (Tourism Tasmania, 2023a, 2023b, 2024a, 2024b).

5 Sklep

Namen tega članka je bil obravnavati Tasmanijo kot turistično destinacijo. Ugotovili smo, da tasmanski turizem (tasmansko gospodarstvo obiskovalcev) po epidemiji covida-19 okreva, kar je dobra novica. Toda spremembe v svetu povzročajo potrebo po prilagajanju. Nove tehnologije, kot je umetna inteligenca, omogočajo prilagajanje tasmanskega turizma dejanskim potrebam trga. Izkazalo se je, da obiskovalci Tasmanije niso samo starejši, ampak tudi mlajši, ki imajo navadno drugačne potrebe kot starejši.

Tasmanski odločevalci se morajo zavedati, da je konkurenca na svetovnem trgu velika. Konkurenca pa ni samo celinska Avstralija, ampak tudi Nova Zelandija, ki je tako kot celinska Avstralija priljubljena turistična destinacija. To pomeni, da morajo tasmanski odločevalci sprejeti ukrepe za povečanje konkurenčnosti tasmanskega turizma na svetovnem trgu ter ugleda in prepoznavnosti Tasmanije kot turistične destinacije, čemur je namenjena turistična kampanja Come Down For Air⁵.

Literatura

Fillis, I., Lehman, K., & Miles, M. P. (2017). The museum of old and new art: Leveraging entrepreneurial marketing to create a unique arts and vacation venture. *Journal of Vacation Marketing*, 23(1), 85-96. <https://doi.org/10.1177/1356766716634153>

⁴ Gl. <https://www.tourismtasmania.com.au/marketing/campaigns/new-zealand-campaign-come-down-for-air/>.

⁵ Gl. <https://www.tourismtasmania.com.au/marketing/campaigns/come-down-for-air-202425/>.

Tourism Tasmania. (2023a). *2030 visitor economy strategy: Tasmania*. https://www.tourismtasmania.com.au/site-assets/t21_2030-visitor-economy-strategy_july24.pdf

Tourism Tasmania. (2023b). *2030 visitor economy strategy: Action plan*. <https://www.tourismtasmania.com.au/site-assets/documents/2030-visitor-economy-strategy/2030-visitor-economy-strategy-action-plan.pdf>

Tourism Tasmania. (2024a). *Action plan progress report*. <https://www.tourismtasmania.com.au/siteassets/documents/2030-visitor-economy-strategy/2030-ves-action-plan-progress-report-end-june-2024.pdf>

Tourism Tasmania. (2024b). *Tourism Tasmania annual report 2023–24*. https://www.tourismtasmania.com.au/site-assets/documents/annual-report/tourism-tasmania-annual-report-2023-24_final_digital.pdf

Tourism Tasmania. (b. d.). *TVS Analyser*. <https://www.tvsanalyser.com.au>

0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 + 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 + 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 + 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 + 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 + 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 + 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 + + 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 0 1 1 0 1 1 + 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 0 0 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 1 1 0 1 1 1 + 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 1 0 1 1 + 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0 1 1 0 0 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 + 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 0 1 1 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 0 1 1 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0
1 0 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0
0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 0 1 1 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 1
1 1 1 1 1 1 0 0 1 1 1 0 0 0 1 1 0 1 0 1 1 1 1 1 0 0 0 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 0 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0

Društvo ekonomistov Maribor

0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 + 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 + 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 + 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 + 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 + 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 + 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 + 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 + 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 + 1 1 + + 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 + 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 1 1 0 1 1 1 + 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 + 0 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 0 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0
1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 + 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1
0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 0
1 0 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0
0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1
0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1
0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 1 0 1 0 0 1 1
1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 0 1 0 1 0 1 1 1 0 0 1 1 1 1 0 0 1
1 1 1 1 1 1 0 0 1 1 1 0 0 0 1 1 0 1 0 1 1 1 1 1 0 0 0 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1
1 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 1 0 0
1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1
1 0 0 1 1 1 0 1 1 0 1 1 1 0 0 1 0 1 0 0 1 1 1 0 0 1 0 1 1 0 0 1 1 1 0 1 1 0